

บทที่ 2

ความเป็นมาของชาวจีนในดินแดนไทย

1. ชาวจีนในดินแดนไทยช่วงก่อนสมัยรัชกาลที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวจีนมีมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังที่ปรากฏหลักฐานในคำแปลพงศาวดารจีน กล่าวถึงการเจริญพระราชไมตรีระหว่างพระเจ้าหงวนสี-โจวฮ่องเต้ กับ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช¹ ถือเป็นลักษณะของความสัมพันธ์ระบบทูตบรรณาการ หรือที่เรียกว่า “จิ้มก้อง” ส่วนบทบาทของชาวจีนในสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่เป็นพวกพ่อค้าชาวจีนที่เดินเรือสำเภามาค้าขายในฤดูลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ครั้นถึงฤดูลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พวกพ่อค้าชาวจีนก็ซื้อสินค้าจากไทยกลับไปขายในจีน²

1.1 การเข้ามาของชาวจีนและสภาพสังคมของชาวจีนในสมัยอยุธยา

ในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา การเจริญพระราชไมตรีกับจีนยังเป็นเช่นเดิม แต่ลักษณะของความสัมพันธ์มีการเปลี่ยนแปลงบ้าง ทั้งนี้เนื่องจากการแข่งขันเป็นใหญ่ระหว่างกรุงศรีอยุธยาและกรุงสุโขทัย ดังนั้นการเจริญพระราชไมตรีกับพระเจ้ากรุงจีนโดยการส่งเครื่องราชบรรณาการของกษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาตอนต้น นอกจากจะทรงมุ่งหวังผลประโยชน์ทางการค้าแล้ว น่าจะทรงมุ่งหวังให้พระเจ้ากรุงจีนทรงรับรองฐานะของพระองค์ให้เท่ากับที่ทรงรับรองฐานะของกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยด้วย³

อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยอยุธยามีการติดต่อกับจีนเพื่อวัตถุประสงค์ทางการค้าขายเป็นสำคัญ เป็นผลให้การติดต่อทางการค้าระหว่างจีนกับอยุธยามีมากขึ้น ซึ่งเป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ระหว่างจีนและไทยแน่นแฟ้น และมีผลมาถึงการขยายตัวและการตั้งหลักแหล่งของชาว

¹“เรื่องคำแปลพงศาวดารจีนตอนไทยเป็นไมตรีกับจีน,” 12 กุมภาพันธ์ 2452, เอกสารรัชกาลที่ 5, ร.5 ต.21/19, หอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

²จี.วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ : มูลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), 1.

³พลกุล อังกินันท์, **บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2515), 8.

จีนในกรุงศรีอยุธยา อีกทั้งยังปรากฏหลักฐานทั้งเอกสาร, โบราณวัตถุ และโบราณสถานที่กล่าวถึง ชุมชนจีนในอยุธยา ในสมัยนี้ชาวจีนตั้งบ้านเรือนอยู่ทั่วไปทั้งในและนอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา แต่บริเวณที่อยู่กันมาก คือ แถวป้อมเพชรและแถบวัดพนัญเชิง⁴ นอกจากนี้ที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว ชาวจีนยังไปตั้งหลักแหล่งอยู่ทางหัวเมืองชายทะเล เช่น จันทบุรี, ชลบุรี, ชุมพร, นครศรีธรรมราช, ปัตตานี ตลอดจนหัวเมืองในเขตที่ราบลุ่มตอนกลาง เช่น นครปฐม, ราชบุรี, สมุทรสาคร, สมุทรสงคราม และฉะเชิงเทรา⁵

ดังที่กล่าวแล้วว่ามีมูลเหตุสำคัญของการเข้ามาของชาวจีนในสมัยอยุธยา คือ การค้าขาย ซึ่งได้รับความอุปถัมภ์จากกษัตริย์ไทยและบรรดาขุนนาง ข้าราชการ ซึ่งต่างมีความต้องการสินค้าจากจีน ชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกรากในกรุงศรีอยุธยานั้น นอกจากจะเป็นพ่อค้าแล้ว บางคนใช้ความรู้ ความชำนาญประกอบอาชีพเป็นแพทย์, นักแสดง, ช่างฝีมือ เช่น ช่างต่อเรือ ช่างเหล็ก ช่างปูน⁶ เนื่องจากงานช่างบางแขนง โดยเฉพาะที่กล่าวมานี้ชาวจีนมีความชำนาญมากกว่าไทย และที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร เช่น ทำสวน, ปลูกผัก, เลี้ยงหมู ตลอดจนสมัครเป็นแรงงานแทนไพร่โดยรับจ้างเป็นกรรมกรในงานโยธา นอกจากนี้บทบาทสำคัญของชาวจีน คือ ชาวจีนที่มีความรู้ความสามารถมีโอกาสเข้ารับราชการ มียศและตำแหน่งเป็นขุนนางในราชสำนักได้ ในชั้นแรก คือ การมีส่วนช่วยดำเนินกิจการค้าสำเภาให้แก่ราชสำนัก เช่น ในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ทรงตั้งกรมพระคลังสินค้าเพื่อแต่งเรือสำเภาหลวงไปค้าขายยังประเทศแถบตะวันออก⁷ และได้จ้างชาวจีนเป็นเจ้าพนักงานในกรมพระคลังสินค้าแทบทุกระดับชั้น ดังปรากฏตำแหน่งเจ้าพนักงานในเรือสำเภาหลวงซึ่งล้วนแต่ใช้คำทับศัพท์ภาษาจีนทั้งสิ้น⁸

ด้านความเป็นอยู่และสถานภาพทางสังคมของชาวจีน ถือได้ว่าชาวจีนได้รับสิทธิพิเศษจนเกือบจะมีฐานะเท่าเทียมคนไทย ชาวจีนมิได้มีฐานะเป็นคนต่างด้าวในสายตาของคนไทย กล่าวคือ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง มีพระราชกำหนดห้ามมิให้สตรีไทยแต่งงานกับคน -

⁴ ภาษิต จิตรภาษา, “ชุมชนจีนสมัยอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 11, 4 (กุมภาพันธ์ 2533) : 55.

⁵ จี.วิลเลียม สกินเนอร์, **สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**, แปลโดย พรรณี จัตรพลรักษ์และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ : มูลินีโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), 1.

⁶ เรื่องเดียวกัน, 13.

⁷ พลกุล อังกินันท์, **บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2515), 9.

⁸ ตำแหน่งเกี่ยวกับเจ้าพนักงานในเรือสำเภาหลวง ดูใน กรมศิลปากร, **กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1** (พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา, 2505), 234.

ต่างด้าว เช่น ฝรั่งเศส อังกฤษ วิลันดา ชาว มลายู ในพระราชกำหนดดังกล่าว เห็นได้ว่าชาวจีนไม่ได้ถูกกำหนดให้เป็นคนต่างด้าวเลย และด้วยเหตุนี้ในเวลาต่อมาจึงเกิด “ลูกจีน หลานจีน” จำนวนมากในกรุงศรีอยุธยา อีกประการหนึ่ง คือ ชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกรากในไทยระยะแรกๆ คงตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ซึ่งทางการไทยจัดให้ภายนอกกำแพงเมืองเช่นเดียวกับชาวต่างประเทศชาติอื่นๆ หากแต่ภายหลังเมื่อได้สตรีไทยเป็นภรรยาก็สามารถเข้าไปตั้งบ้านเรือนภายในพระนครได้ ดังปรากฏหลักฐานการกล่าวถึงย่านชาวจีนภายในกำแพงพระนคร⁹

ด้านการปกครองชาวจีน ทางการไทยแต่งตั้งชาวจีนที่มีชื่อเสียง เป็นที่เคารพนับถือในหมู่ชาวจีน ให้ดำรงตำแหน่งหลวงไขฎีกราชเศรษฐี เจ้ากรมท่าซ้าย โดยมีหน้าที่เป็นผู้ดูแลควบคุมชาวจีนและดูแลการค้าระหว่างไทยกับจีน รวมถึงหัวเมืองต่างๆทางตะวันออก¹⁰ การให้ชาวจีนควบคุมดูแลชาวจีนด้วยกันเองนับเป็นการผูกน้ำใจชาวจีนอย่างหนึ่งซึ่งได้ปฏิบัติสืบต่อมา

นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งทางราชการที่ชาวจีนเข้ามามีบทบาทเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเกิดการเล่่นเบี้ยหรือบ่อนเบี้ย¹¹ ที่ชาวจีนนำมาเผยแพร่ ทำให้มีชาวจีนเข้ารับประมุขเป็นนายอากรบ่อนเบี้ย และดูเหมือนตำแหน่งนี้จะถูกผูกขาดโดยชาวจีนเป็นส่วน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

1.1.1 ผลจากการเข้ามาของชาวจีนทางการเมืองและเศรษฐกิจ

กระบวนการทางการเมืองด้านความสัมพันธ์ในระบบทูตบรรณาการและการค้าระหว่างไทยกับจีน มีผลให้ทั้งสองอาณาจักรมีความสัมพันธ์ในลักษณะเกื้อกูลกัน อาณาจักรไทยมักได้รับสิทธิพิเศษจากราชสำนักจีนหลายประการ เช่น การอนุญาตให้ไทยสามารถซื้อทองแดงและอาวุธยุทธปัจจัยทางทหารจากจีนได้¹² ทั้งที่เป็นสินค้าต้องห้ามนำออกจากราชอาณาจักร ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน ยังช่วยให้ไทยสามารถแสวงหาประโยชน์ทางการค้าจากการส่งคณะทูตไปจ้มนก้องราชสำนักจีนได้อย่างแยบคาย นอกจากนี้การเข้ามาพำนักอาศัยในดินแดนไทย

⁹ภาสิต จิตรภาษา, “ชุมชนจีนสมัยอยุธยา,” ศิลปวัฒนธรรม 11, 4 (กุมภาพันธ์ 2533) : 56.

¹⁰ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล, “ควบคุมชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์ ก่อนการปฏิรูปการปกครอง (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๔๓๕),” ศิลปวัฒนธรรม 13, 4 (กุมภาพันธ์ 2535) : 182.

¹¹สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ประชุมพงศาวดาร ภาคที่๑๗ เรื่อง ตำนานการเล่่นบ่อนเบี้ยและเล่่นหอย (พระนคร : ม.ป.ท., ม.ป.ป.), 3.

¹²วินัย ผู้นำพล, “แหล่งที่มาและลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา,” รายการเอกสารการประชุมเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมไทย - จีนศึกษา, 19-20 ตุลาคม 2531. (อัสสัมชัญ)

ของชาวจีน ยังก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของประชากร ซึ่งถือเป็นการเพิ่มกำลังคนและเพิ่มพูนกำลังคนที่มีความสามารถในด้านต่างๆให้กับประเทศ จนกล่าวได้ว่าชาวจีนมีส่วนร่วมในการดำเนินบริบททางประวัติศาสตร์ของไทย

ด้านเศรษฐกิจ การติดต่อค้าขายกับจีนที่มีมากขึ้นในสมัยอยุธยาและการที่มีชาวจีนเดินทางเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาanyak่อมส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง ส่วนในหมู่ชาวจีนที่ประกอบการค้า นำมาซึ่งภาษีรายได้ให้แก่ราชสำนักเป็นจำนวนมากซึ่งส่งผลต่อพัฒนาการของกรุงศรีอยุธยา กลายเป็นนครรัฐแห่งการค้าที่สำคัญ โดยเฉพาะช่วงครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 22¹³ ด้านชาวจีนที่เข้ามารับราชการในกรมพระคลังสินค้า มีส่วนสำคัญในการดำเนินกิจการค้าสำเภากับต่างประเทศแก่ราชสำนัก ทำให้กิจการค้าของไทยเจริญรุ่งเรือง ก่อให้เกิดความมั่งคั่งแก่กรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก

1.1.2 ผลจากการเข้ามาของชาวจีนทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม

รูปแบบศิลปะจีนปรากฏชัดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น ดังตัวอย่างจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเชื่อว่าเป็นฝีมือช่างจีน เขียนบนผนังกรุาองค์ประธานวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสะท้อนอิทธิพลศิลปะจีน เช่น ภาพดอกไม้ ก้อนเมฆ รวมถึงภาพบุคคล ภาพขุนนางจีน ที่แสดงท่วงท่ารายละเอียดในชุดเครื่องแต่งกายแบบจีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นบทบาทของชาวจีนในราชสำนัก¹⁴ ในกรุงศรีอยุธยาได้ค้นพบโบราณวัตถุที่เป็นลวดลายทำนองจีนดูนูนบนแผ่นทองคำซึ่งเป็นชิ้นส่วนของปรางค์จำลองอีกด้วย ลวดลายทำนองจีนซึ่งมีแนวเส้นแบบธรรมชาติ เช่น ลายพันธุ์พฤกษายังปรากฏเป็นลวดลายสลักหินที่วัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา¹⁵ ต่อเนื่องมาถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง ปรากฏบานประตูไม้สลักรูปเสี้ยวกางเป็นทวารบาลอย่างธรรมเนียมจีน จากวัดหันตรา¹⁶

ด้านวัฒนธรรม ชาวจีนที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยามักตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นกลุ่มในเขตที่เหมาะสมกับการค้า ทำให้เกิดชุมชนวัฒนธรรมจีน มีการสร้างศาลเจ้า ย่านจีน บ้านตึก เช่น ย่านวัด

¹³วินัย ผู้นำพล, “แหล่งที่มาและลักษณะการเข้ามาของชาวจีนในไทยถึงสมัยอยุธยา,” รายการเอกสารการประชุมเรื่อง ศิลปวัฒนธรรมไทย - จีนศึกษา, 19-20 ตุลาคม 2531. (อัดสำเนา)

¹⁴สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2544), 175.

¹⁵สันติ เล็กสุขุม, จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 11.

¹⁶สันติ เล็กสุขุม, ศิลปะอยุธยา งานช่างหลวงแห่งแผ่นดิน, 155.

น้อยประตู่จีน ย่านไน้โกะเซ่งสะพานประตู่จีนไปจิดเซ่งสะพานประตู่ไน้โกะ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งสินค้าจีน เช่น ไหม แพร ทองเหลือง โต๊ะ เตียง เครื่องจันอับ และเครื่องถ้วยจีนหรือเครื่องลายคราม¹⁷ ส่วนคดีเกี่ยวกับเครื่องหมายมงคลในภาพจิตรกรรมฝาผนังนั้น ปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว แต่อยู่ในรูปของต้นไม้กับสัตว์ต่างๆ ตัวอย่างเช่น บริเวณผนังระดับช่องหน้าต่างของวัดใหม่ประชุมพล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งสันนิษฐานว่าวาดขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททอง¹⁸

1.2 ชาวจีนในสมัยรัตนโกสินทร์และอิทธิพลจีนในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังปรากฏหลักฐานทางเอกสารที่กล่าวถึงการส่งเครื่องราชบรรณาการของไทยไปเมืองจีน ด้านเศรษฐกิจ ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถือเป็นช่วงแห่งการบำรุงฟื้นฟูประเทศ เงินรายได้ส่วนใหญ่ของทางการซึ่งนำไปใช้ในกิจการต่างๆ ของประเทศ ได้มาจากการแต่งสำเภาของหลวงไปค้าขายยังต่างประเทศ โดยเฉพาะกับจีนและประเทศใกล้เคียง เนื่องจากสินค้าไทยเป็นที่ต้องการในประเทศจีนในขณะเดียวกัน สินค้าที่นำมาจากจีนก็เป็นที่ต้องการของคนจีนและคนทุกชั้นในประเทศ และยังเป็นสินค้าออกของไทยไปสู่ประเทศอื่นๆ ในเอเชียด้วย¹⁹ อีกประการ คือ เห็นได้ชัดว่าเมื่อมีจุดประสงค์ทางการค้าเป็นสำคัญทำให้ไทยเร่งส่งคณะทูตบรรณาการไปเมืองจีนบ่อยครั้ง เท่ากับเป็นการขยายโอกาสทางการค้าโดยใช้ระบบบรรณาการ นอกจากการค้าสำเภาที่ดำเนินการโดยพระมหากษัตริย์แล้ว ยังมีเจ้านาย ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ รวมทั้งเอกชน เช่น พ่อค้าจีนอีกด้วย²⁰ ด้วยเหตุดังกล่าวในสมัยรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 จึงทำให้การค้าของประเทศและผูกขาดของหลวงเจริญขึ้นมาก และเพื่อเพิ่มผลผลิตให้เป็นสินค้าออกย่อมส่งผลให้แนวโน้มในการอพยพเข้ามาของชาวจีนสูงขึ้น

บทบาทของชาวจีนในด้านเศรษฐกิจ สมัยรัตนโกสินทร์ปรากฏอย่างเด่นชัด
โดย _____

¹⁷ ภาสิต จิตรภาษา, “ชุมชนจีนสมัยอยุธยา,” *ศิลปวัฒนธรรม* 11, 4 (กุมภาพันธ์ 2533) : 56.

¹⁸ สันติ เล็กสุขุม และกมล ฉายาวัฒน์, *จิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยา* (สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2524), 48.

¹⁹ เจนิเฟอร์ เวย์น คุซแมน, *การค้าทางเรือสำเภา จีน-สยาม ยุคต้นรัตนโกสินทร์*, แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), 62.

²⁰ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, *พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่หนึ่ง รัชกาลที่สอง ฉบับหอสมุดแห่งชาติ* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505), 222.

เฉพาะด้านการค้า ชาวจีนยังคงมีบทบาทสืบเนื่องจากสมัยกรุงศรีอยุธยา ในการรับราชการในตำแหน่งต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นนายภาษีอากรและผูกขาดการค้าสินค้าบางอย่างด้วย อาจกล่าวได้ว่าคนจีนได้เข้ามากุมอำนาจเศรษฐกิจของไทยโดยเฉพาะด้านการค้าภายในประเทศ เนื่องจากชาวจีนไม่ต้องเป็นไพร่ หรือใช้แรงงานให้กับรัฐ ดังนั้นจึงดำเนินกิจการต่างๆ ในสยามได้อย่างอิสระ

เนื่องจากในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นช่วงแห่งการฟื้นฟูบ้านเมืองควบคู่ไปกับการสงคราม โดยมุ่งให้เหมือนเมื่อครั้งบ้านเมืองดี คือ ในสมัยอยุธยา ดังนั้นงานศิลปกรรมส่วนใหญ่จึงลอกเลียนจากสมัยอยุธยาเป็นส่วนมาก อิทธิพลศิลปะจีนจึงยังไม่สู้มีบทบาทในสมัยนี้มากนัก อย่างไรก็ตามในงานจิตรกรรมยังมีการนำรูปแบบศิลปะจีนเข้ามาใช้ ซึ่งอยู่ในแนวทางเดียวกับสมัยอยุธยา คือ นำมาใช้เป็นลายประกอบ หรือภาพแทรก เช่น เขาไม้ที่มีลักษณะหงิกงอแบบภูเขาในจิตรกรรมจีน เช่น จิตรกรรมฝาผนังวัดราชสิทธิาราม²¹

ในด้านวรรณกรรม ไทยรับเอาพงศาวดารจีนมาแปลหลายเรื่อง ในสมัยรัชกาลที่1 โปรดฯ ให้แปลเรื่องไซฮั่น และสามก๊ก ความนิยมต่อเนื่องมาในสมัยรัชกาลที่ 2 โปรดฯ ให้แปลเรื่องเลียดก๊ก ห้องสิน และตั้งฮั่น²² ความนิยมในการแปลพงศาวดารจีนคงเนื่องมาจากในพงศาวดารนั้นมีเนื้อหาของกลยุทธ์และกลศึกต่างๆ เพื่อให้เหล่าทหารได้ศึกษาการศึกสงครามอันเป็นปัจจัยสำคัญในสมัยนั้น

เข้าสู่สมัยรัชกาลที่ 2 ซึ่งเป็นช่วงที่เหตุการณ์บ้านเมืองสงบสุขขึ้น ทำให้ทรงมีโอกาสในการทำนุบำรุงด้านศิลปกรรมมากขึ้น ประจวบกับที่มีการค้าสำเภาระหว่างไทยกับจีนมากขึ้น เจ้านายและพ่อค้าแต่งสำเภาออกไปค้าขายกันอย่างคึกคัก แม้กระทั่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ทรงกำกับราชการกรมท่าและสนพระทัยในการแต่งสำเภาไปค้าขาย โดยเฉพาะการค้ากับจีน เมื่อเกิดการค้าขายสัมพันธ์กันเช่นนี้ย่อมมีการรับศิลปวัฒนธรรมจีนเข้ามาด้วย กอปรกับรัชกาลที่2 ทรงมีพระราชนิยมในศิลปกรรมจีนอยู่ไม่น้อย ดังเห็นได้จากโปรดฯ ให้สร้างสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง เป็นที่ประพาส สำราญพระอิริยาบถ โปรดฯ ให้จัดทุกสิ่งทุกอย่างเลียนแบบพระราชวังในสมัยราชวงศ์ถัง²³

²¹ สันติ เล็กสุขุม, **จิตรกรรมไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ความคิดเปลี่ยน การแสดงออกก็เปลี่ยนตาม** (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2548), 43.

²² ขวัญดี รักพงศ์, “วิวัฒนาการของวรรณกรรมจีน แบบจีนและเกี่ยวกับจีนในภาษาไทย,” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร** (กรุงเทพฯ : ศิริชัยการพิมพ์, 2527), 176.

²³ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, “ศิลปกรรมจีนในกรุงเทพฯ” ใน **คนจีน 200 ปี ภายใต้พระบรมโพธิสมภาร** (กรุงเทพฯ : ศิริชัยการพิมพ์, 2527), 146.

ไม่ว่าจะเป็นการขุดสระน้ำ สร้างสะพาน ศาลาเก๋ง ทำเกาะแก่งต่างๆ แม้กระทั่งศิลปะที่ใช้ตกแต่งก็ให้ชนมาจากเมืองจีน

2. บทบาทชาวจีนและอิทธิพลจีนในสมัยรัชกาลที่ 3 ต่อเนื่องถึงสมัยรัชกาลที่ 4

ไทยและจีนยังคงความสัมพันธ์ต่อเนื่องมา โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งการค้ากับจีนขยายตัวมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากจำนวนชาวจีนที่อพยพเข้ามามีจำนวนสูงกว่าในสมัยรัชกาลที่ 2 ในส่วนบทบาทของชาวจีนยังคงมีบทบาทสำคัญในด้านการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะชาวจีนที่ประมุขเป็นเจ้าภาษีนายอากร ทำการผูกขาดการเก็บภาษีอากรจากราษฎรให้รัฐ ซึ่งนำเงินรายได้ที่มีมูลค่าแน่นอนและเป็นรายได้หลักในการทำนุบำรุงประเทศ บทบาทของชาวจีนจากบันทึกของจอห์น ครอบฟอร์ด กล่าวว่า

“ในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ชาวจีนซึ่งเป็นชนหมู่น้อยเริ่มมีความสำคัญขึ้นพร้อมทั้งมีจำนวนมากขึ้นด้วย พวกนี้เป็นคนขยันอดทน เข้ามารับจ้างเป็นกรรมกรทำงานต่างๆ เป็นคนงานในเมืองแร่ทางภาคใต้ และมีบทบาททางด้านการค้าทั้งภายในและนอกประเทศ เมื่อต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ชาวจีนเริ่มผลิตน้ำตาลทรายเป็นสินค้าออกที่สำคัญ ในโรงงานน้ำตาล ส่วนใหญ่ชาวจีนเป็นทั้งเจ้าของและผู้จัดการ”²⁴

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายหลังจากการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตก การพัฒนาในประเทศไทยเจริญก้าวหน้า และแรงงานชาวจีนสามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการในการผลิตเพื่อส่งออกของเศรษฐกิจแบบตลาดและเศรษฐกิจเงินตรา ชาวจีนมีบทบาทในอุตสาหกรรมต่อเรือ ทำน้ำตาล ทำเหมืองดีบุก เป็นแรงงานช่างฝีมือต่างๆ ชาวจีนที่มีเงินลงทุนก็สามารถประกอบกิจการแข่งกับชาวตะวันตก เช่น กิจการโรงสี โรงเลื่อย²⁵

ด้านอิทธิพลจีน เห็นได้ว่าศิลปกรรมจีนเริ่มเป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 2 แล้ว และมาเฟื่องฟูอย่างเต็มที่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ประกอบกับทรงมีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทรงมุ่งสร้างและบูรณะวัดต่างๆ ก่อปรกับทรงโปรดศิลปกรรมแบบจีน ทำให้ทรงเห็นชอบในการนำศิลปกรรมแบบจีนมาประยุกต์หรือปรับปรุงให้เข้ากับศิลปะไทย ในการนี้ช่างจีนมีบทบาทอย่าง

²⁴ พลกุล อังกินันท์, บทบาทของชาวจีนในประเทศไทยก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (กรุงเทพฯ : ประจักษ์การพิมพ์, 2515), 17.

²⁵ จี.วิลเลียม สกินเนอร์, สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคนอื่นๆ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2529), 100.

มาก เนื่องจากต้องอาศัยแรงงานและช่างฝีมือที่มีความรู้ความชำนาญ และนี่ก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้อิทธิพลของแบบอย่างศิลปะจีนเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทย ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ตัวอย่างเช่น จิตรกรรมที่เขียนเรื่องราวในวรรณคดีจีน คือ สามก๊ก หรือ ภาพเครื่องตั้งโต๊ะ เครื่องบูชาอันเป็นมงคลแบบจีน²⁶ อาจสรุปได้ว่าบทบาทของชาวจีนทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งด้านศิลปวัฒนธรรม ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่หล่อหลอมบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมของไทยให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในช่วงรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 ก่อนที่จะค่อยๆ ลดลงไป ในรัชกาลถัดมา

กล่าวได้ว่าการเข้ามาของชาวจีนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ศิลปะจีน รวมถึงคติความนิยมความเชื่อแบบจีนเข้ามาปรากฏในงานศิลปกรรม โดยปรากฏอย่างเด่นชัดในสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงที่ศิลปะจีนเฟื่องฟูมากที่สุด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

²⁶ อธิรัญญา ไชยพจน์พานิช, “อิทธิพลศิลปะจีนในงานจิตรกรรมแบบนอกอย่างสมัยรัชกาลที่ 3” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547), 16.